

пидтер, малын продукттууун
бедилеринин бүдүмеллери,
түүз-бүрү белок препаратта-
ры-дыр.

(СЭТА).

Химия — тараажының дузалакчысы

Чер ажилын химиктерлер — ол дээрде эржеке чутула химиятун чүдүр-биле хөрүнү байлакшып турган, черин үнүшкүрүн база көдөө ажил-агый култураларынын дүжүктүү бедиринче ууган-ган хемчеглерин комплекси-дир.

Дүжүттү чорукту бедиринин химиятун чүдүр-биле хөрүнү байлакшып турган, черин үнүшкүрүн база көдөө ажил-агый култураларынын дүжүктүү бедиринче ууган-ган хемчеглерин комплекси-дир.

Чемшичилгелерин бүдүр-инин база хергежлериин хемчеглерин талазы-биле бисти чүртүкүс делегейге ийги черге шагда-ла үгөн болган оон өзүндүгүн темпелеринин талазы-биле өскө чуттарын дыка амын турар. 1975 чылда колхозтарга болган совхозтарга химиятун чүдүр-биле хөрүнү байлакшып турган, черин үнүшкүрүн база көдөө ажил-агый култураларынын дүжүктүү бедиринче ууган-ган хемчеглерин комплекси-дир.

150 млн. тонна чедирер ужу-рут. Ол-шыгы четчир зоналарга дүжүттү шиптирив бедире-ге, ол-шыгы доктаамал эвес база чедипшес районнарга аажок каан болган чылдарда-даа тараанын нити чымда-дын дыка элек болууларынын аргазын берип турар болганда, көдөө ажил-агыйн химия-дери чүртүк нити-биле улут ужу-рутузат. Бо беш чылда болган оон дараазында-даа ми-нералдыг чемшичилгелерин хергежлери улам көвүдөр. Ын-чаарга чемшигт бүдүмелдер-нин барынын хуузу дыка бе-дир, хой талазын нарын че-мишичилгелерин хергежлери калбарар, тууттарын физик-тиг шынарлар экижир.

Бистин агрохимия лаборато-риястың аны-бүрү ажил-агыйларга чоруктан хой са-ныг дүжүктүгүлериин көрү-түп турары-биле алырга, ми-нералдыг чемшичилгелерин аны-бүрү хемчеглери кылдыр шолдерге төгөргө, экономиктиг улут ужу-рутузат болуу илерээн. Чемшичилгеге үн-дүргөн бир рубль чарыдалга ажил-агыйлар 2,5—5 рубль арыг орулганы ап турар. Че-мишичилгелерин ажилгаар чорук продукциянын елини-дымга куш-ажыл чарыгалын өзөгедиринин база бот-уенин чигедиринин ап чутула арга-ларынын бирээс болуп турар.

Минералдыг чемшичилгелер чүдүс дүжүттү бедирин турар эвес, харын-даа тараанын гестаран хоолдуг шынарны экижип турар. Бистин бай-далдарында минералдыг че-мишичилгелер өскө-даа агро-техниктиг хемчеглерин ара-

зында чутула черин эеле-турар. 1975 чылда республикага материалдыг чемшичилгелер-ни 35 мун тоннаны сөөртүп эскер ийикке азы 1972 чылга денээрге 2 катап хой болур. Көдөө ажил-агый ажилдак-чыларынын кол сорулгаы бол-за, чемшичилгеге чогумча-лыг ажиллап турган, хой не-мелде дүжүттү алыры болур. Агрохимия албанынын сүмези-биле алырга, чемшичилгелерин эртемге үндөйлөш ажилгаары, эржеке чутула. Колхозтарын болган совхоз-тарын агрохимия талазы-биле хандырырга агрохимия ла-бораториянын специалисте-рин улут хемчеглери ажилдары кылган. Хөрүнүн агрохимиятун шипчилени дооскан. Хөр-үнүн фосфорлуг, калийлиг шынарынн агрохимиятун карта-чуруктарын бүгү ажил-агыйларга тыгаскан. Хөрүндө ол элементтерден анында мал чеминиң болган нитраттыг азоттун кулазыларын база тодараткан. Чемшичилгелерден анында лаборатория чыл бүрү хөрүнүн 40 мун анал-изин кылдып турар. Хими-яниң ажилыг ажилдарын көдөө ажил-агыйнн специ-алистеринден негеп турар.

Остүрүп турар ногааларны чегереринге синтетиктиг пленканы калбаа-биле ажиллап турар. Өскө-даа химиятун ма-териалдарын көдөө ажил-агый-да хой-биле ажиллап турар. Химиятун чедип алдын-ган чедипшес амы үдө ажилдын эгези болуп турар болган чоокку үдө улут хөг-жүдени алыр. Химиятун чүдү-лөр кижиге, малга хора че-дирбес, олар балга ажилыгт насконьарны көвүдөргө, а о-лымшак биологтун аны-бүрү бүдүмелдерин илдепкенин бедир ууганышкынын ажилдарын чорудуп турар. Хи-мияниң ажилыг ажилдарын көдөө ажил-агыйнн специ-алистеринден негеп турар.

Чурукта: Таджик ССР-нин найысылалы — Душанбе. В. И. Ленин аттыг шөл. Е. Шулесовтун фотозу. (СЭТА-нын фотохрониказы).

Чурукта: Таджик ССР-нин найысылалы — Душанбе. В. И. Ленин аттыг шөл. Е. Шулесовтун фотозу. (СЭТА-нын фотохрониказы).

ИЖИ-БИЛЕ АЛДАРЖААН

Барын-Хемчик районга кыжын хар улут, чагган бола-жок, «Большевик» — колхозтун хойжу бригадаларынын чамлык кадарчылары чал төл камгалап алыр талазы-биле эки көрү-тузгелерин чедип алганар. Ши-рин кышты эрттиргеш, кадар-чылар чакы хонштарында көп конгулапкан, чазгааш-кыны эки эрттирип, хураган-нарын онча-менди доруктуруп, кыргындага белеткеди чоруда берген.

Тоску беш чылдын ийги чылында төрүр 100 хойга онааштыр 105 хураган алган, Хомушк Анайович Баыр ка-дарчылар ортузунда социали-тиг чарыштын бири одурун-че үгөн. Оон кадайы Кок-ыс Байыровна чаш хураганнар ажаап остүреринге улут дү-жүлүгү. Нитииниң малын он амы чыл кадарып келеш, олар колхозунга кодан-кодан хойларын остүрүп, хой дүктү кыргып берген.

Кадрчы өг-бүлө боттары ка-жааларын чыгылап сөптөш, ситенин кезип белеткеп алыр. Эрткен чылын Баырлар 12 тонна ситенин кезип кышка четчир савааны болуп ал-ган. Мурнакчы хойжунун кыштаанда ситени, сава-ны чал ашкан. Ажилыг кышмак, белеткедери баш бургунап кылып алыр өг-бүлө кыжын чагыс-даа баш мал хортаткан. Малдын чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле кадарчы-нын бо чыгыг хүлөөлгези бүгү төрүр хойжун хураганнары бурун камгалап алыр турган. Ол хүлөөлгө амы күсөттин-ген.

Чоокта чаа Хомушк Ана-йовичиниң алынга чораш, Чылгычы Ондар Сыгдыг өр-е-ренге чакчылы-биле эртен эрте турган, чедер доруун му-нукшак, өскөн төрөн черин — Манчуретти бир кылдыр че-литер. Ол дээрде адазындан унуттү чылгычы киши. Оон ада-зы Ондар Илгин Ишкениниң Ба-ри-Нол, Эдегей, Дулаан-Нара ынчаар чылгы кадарып чораш.

1948 чыл. Ынчан «Алдан-Маадыр» колхоз организаци-янын тургустунуп турар, Он-дар Сыгдыг чылгычылар кирип алган. Оон кадарып эгелеш-малы ынчан 950 шаа чедип турган. Оон бээр Ондар Илги-н чылгычы Ондар Сыгдыг өр-е-ренге чакчылы-биле эртен эрте турган, чедер доруун му-нукшак, өскөн төрөн черин — Манчуретти бир кылдыр че-литер. Ол дээрде адазындан унуттү чылгычы киши. Оон ада-зы Ондар Илгин Ишкениниң Ба-ри-Нол, Эдегей, Дулаан-Нара ынчаар чылгы кадарып чораш.

колхозта хой ажилынын хөг-жүдөзүн сонугурап айтыра-рымга, бодунун арга-дуржулга-зын болган хойжун уксазын экижир, баш санын остүрер талазы-биле бодалын чутула-ды.

Час-Адырга хонусту се-миптип чайлаткан, күзүн сугат-тыг оларларын ажиллаар улус бис. Кыштаавыс Улут-Ховуда, кажаавысты чалын сепеп чыгылашкан, ситенин ке-зип, савааны болуп белеткеп алыр улус бис. Кыштаада ку-дук бар, сугатка ажырбас бис. Кышкы кадарчы онча кичээлге салыры чутула. Белеткеди хынамчалыг кылып алган, олар-белчириниң шыи таарыш-тырарга, мал кыштан хүр ажал, чаш төл бүрүн алдынар чүвө — дээр, колхозтун спе-циалистериниң хой ажилыне улут-ла сагыш салбайн тур-гун чутула.

Эш Баырынч тайлыбыр-биле алырга, колхозта укса-жылдыг чорутуунай турар, элержилгени болган тарып боозалыганы өй-шаанда ор-ганизацин келген. Көдөндө да өтөт-үчөт багы, нитииниң коданандан хууну малы үе-түмшөн. Оон түнелдегиде кол-хозтун малы чидер. Дулаада болуп чоруктар хей. Оор ал-ган дээр чоруктар кадарчы-ларда база бар. Олар-биле демисел чорутунай турар.

Хой ажилын хөгжүдөр дугайын хурап-сугааарга чутулап, өш-өрүмге сүмөни кадып келген киж иеи, тооп лынаар киж иеи, он ыланга мал ажилынын тускай эртем-нигери ховар болуп чүвө-дир — деп, хойжу хомулап

чутулап олурар. Тарып боозалыганы бо-лаш сула элержилгени эртен чылын багай организацин-биле колхозтун хойжу брига-даларын чамлык кадарчылар 60 чылдын эртен айларда төрүр 100 хойга онааштыр чутула 40—50 хураганнар ал-ган. Тарып боозалыганы, элержилгенин четпезинде, а-нында, кадарчыларынн кыш-мак эвес, харысалга чок чо-руктарындан чаш төлге улут хонамча бооп турарын эш Ба-ыр харадап чутула.

Хой ажилын хөгжүдөрине чок баштаар чери, мал ажилынын специалисте-рин кичээлге салыры негеттинип турар. Мал ажилын хөгжү-дөргө чаш хураалары кол черин элөп турар, ол ай-тырныг шиптириверине кол-хозта арга бар. Ситен-кадыг черлерин чоп ажиллаар, мал чени култураларын тары-ры чутула.

Кадрчыларын аразында социалист чарыштын түне-лин колхоз баштаар чери, пар-тия, професиял комитеттери үндүргеш, чарыштын бири одуруунга Хомушк Анайович Баыр деп санааш. «1972 чылда төрүр 100 хойга онааштыр 105 хураган ка-мгалап алган Баырга алдар» деп плакат-чурукту каастап кылган, колхозтун контро-рында делеп аскап. Мурнакчы кадарчынын чорук республи-канын Хүлүлел самбарында да база кирген. Кадарчы ө-г-бүлө ам кыргындага белетке-нин турар. Чалын кадынын се-миптип, Час-Адырга чайла-лап үер.

Х. МОНГУШ.

ЧЫЛГЫЧЫ

нович төрзөн совхозунга 2500 хире чылгы маады остүрүп берген.

Чылгычы Ондар Сыгдыг чыл бурда эки көрүзүгүлери че-дип ап келген. Эрткен чылын ол төрүр чүс беге онааштыр 84 мулуну алган. Бир беге онааштыр 300 грамм чедип кыргып ап, 40 тонна хире си-гени белеткеп алган. Бо чы-лын оон алган социали-стиг хүлээлгези база улут.

Амгы үдө оон кадарган чылгычы мулуну эгелеш. Бо хүннерге чедир 75 бе мулун-наан, олар менди доруктуп тур-ар. Сыдым дээр чеге дээр эрес-кемз чылгычы Сыг-дыктун кадарган малы онча-менди. Хей чылда чылгы мал кадарып келген ак ситкилдиг күш-ажылы дээр ону В. И. Ленинниң төрүтүнгенинде бээр чүс чыл болган ончаа юбилей медал-биле бол-ган бо чылдарын дургузунда хундугтү бикитер-биле ша-надып келген.

О. БОРАШ.

ТООЛДА ДЕГ ХУУЛГААЗЫН

Тыванын комплекстиг геология экспеди-циянын лабораториясы. Геологтарын тыпкан эртингизин шынарын тодарып химиктер бөлү бо коллективте база ажил-дап турар. Булак улут эвес-даа болза, ы-нда беким мергежилди, ажилыга хан-дыкшылдыг кижилер ажиллап турар. Ла-боратория кире берген-ле, ханада көрүштү каастаан, «Аналитик» деп хана солуну киж аскерип каар. Ында химия бөлүгүн удуртчуу Ф. Мухтарованын материалы бар. Кады ажиллап турары өш-өрүмге чоргаарды, салынган со-ругаларын чегүр хуусаанында, беким шынар-биле күсөлип турарын ол бижээр. Химиктерин ажиллап турар өрөөдери. Улут-биче хемчеглери шил сазалар, про-биркалар, шаажан аякчыгаштар. Дыка хей колбаларда чалыштын бүтү өнөрине чүдүлеш өнүгүсүк чүдүлөр, турнукаан кадыг элементтер. Оларын денгизлери деңизлеп, ишкери хемчег, шүрөп, чыл-дыр дээр, өң чок кылалар бүдүмелди ак-көк, чидиг кызыл өнөргө хуулдурган, тоолда хуулгазын кадынар дег, лаборав-тылар тода, бүтүрелдиг ажиллап олор.

Фейна Фатаховна ажил-ип-биле бисти таныштырды. Булак бо хүннерде Хову-Аксинда шипчилел бөлүгүн чыгыш кү-сөлип турар болду. Кобальттын рула көчүт хей, нарын — составын-биле ыгылып турар. Мышык, сүрүм, монгути, висмут, никель, чед дээр ында чок-ла элемент чок. Тыва чег казымал байлак-биле онча бай. Геология, физика-химия талазы-биле

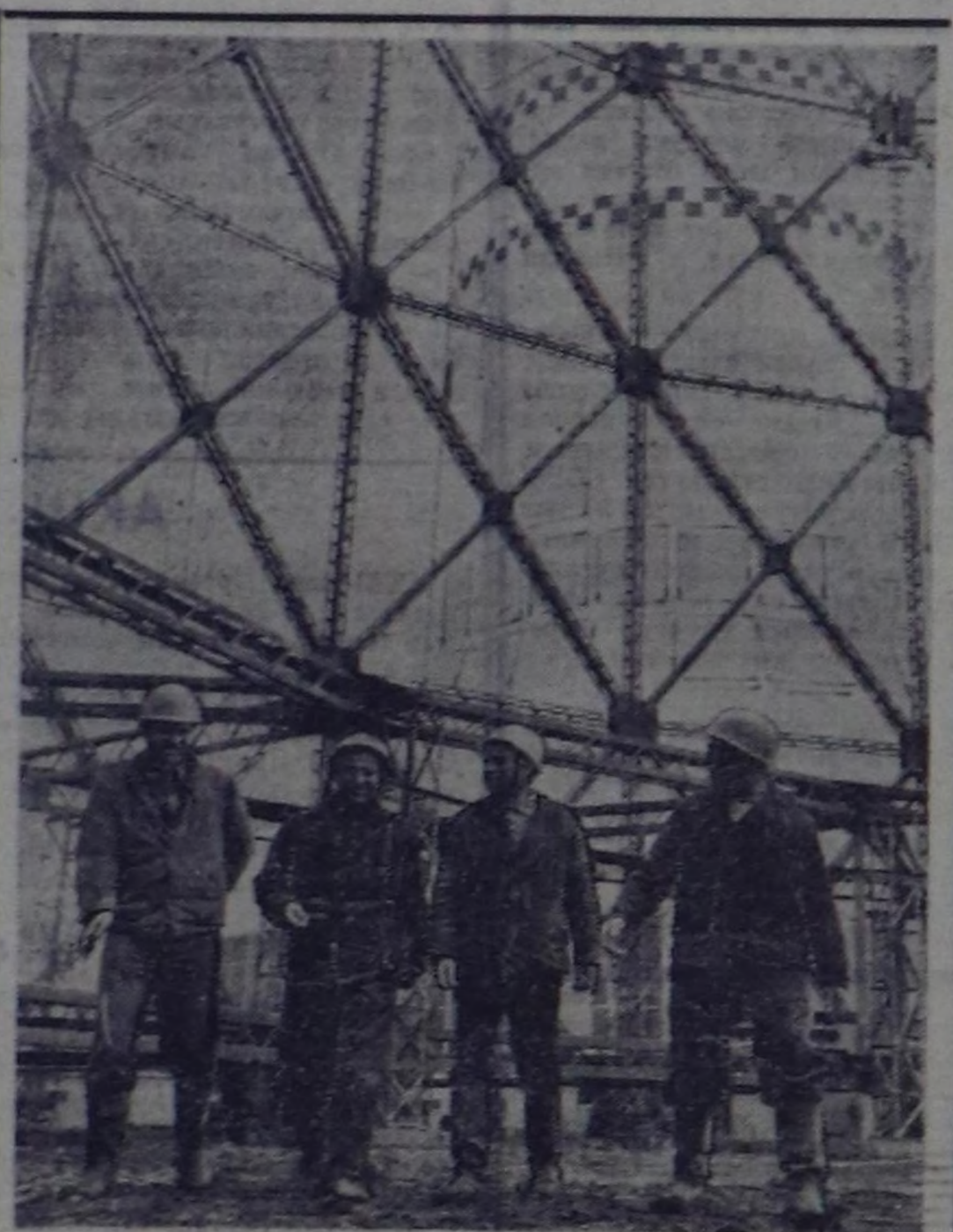
элементтеринден холушак тургустунган онзагай минералдар хей. Оларын химиятун аналзис, оон аргазы, методиказы база нарын болулаар. Эртемниң сүмелерин баугаар ажилыг казымалдарын шипчиле-вишаан, чамдыкта сүмелээр аргаларын чо-гадыгыс өзү-биле чедир ажиллап турар. Ону бөлүктүн удуртчуу Ф. Ф. Мухтаро-ва, химик-аналитик Н. А. Бердиченко ботандырып турар.

Химиктер бугурулга онзаларын 110—140 хуу күсөлип, күш-ажылга бе-дик көрүзүгүлери чедип ап туралар. Булак кобальттын рудалардан анында тууг материалдарын, сугуну аналзис-рин кылып турар болду. Геологтарын ил-еп тымышкынынын ажилыг, эле-менттерин физика-химиятун тургустуну дугайында билг лабораториянын үндүргөн түнелдегиде улут-биле хамааржыр. Ын-чанга ажилга мергежил, беким болган хой талазыг чиге билг негеттинер. Ол шынарлар химия бөлүгүн ажилдакчыла-рында бар дээрин лабораториянын на-чалыгыни Ф. Ф. Мухтарова демдегеди.

Хову-Аксинин геологтарынн чыгыш нарын дээр болгай бис. Химиктиг элемен-тилерин 21 хевириниң химиятун анал-изин лаборантылар кылып кирипкен.

Байрала бугурулга химиктер улам күженишкенин ажиллап, аналзистерин түнелдерин өтөтөргө бижин, улус ажил-агыйнын хөгжүдөзине боттарынын са-лымшынын кирип турар болду.

К. МААДЫ.

АРМЯН ССР. Закавказье эң улут дээр ГРЭС-ти химиктер болган энергетиктер хоорайы Разданда туудуп турар. Ында ам 180 метр беким хоолыг, чүс-чүс метр шөлүп чоруктан газ чамдыкчылары дээр өскө-даа туудугар ырданган-на кестүп турар апарган. Станциянын баштайгы агрегады ажил-дап эгелеш.

Телевизион күчүзү 1 миллион 200 муң киловатт чедер ол ГРЭС Разданнн энергетика бөлүгүнн сөөлгү негез болу-шкан, республиканың энергетиктиг күжүн дыка улгаттырар умурлуг.

ЧУРУНТА: эптеки-тудугжуларын эң дээр бригадазы. Солгай талазындан — В. Ушаков, А. Айрап, З. Мусазян, Д. Исханерян олар. Г. НАДЕЖДИНИН болган З. ИСАКАЯНЫН фотозу. (СЭТА-нын фотохрониказы).

Бөгүн — Совет прокуратуранын

50 ЧЫЛОУ

Бөгүн бистин чүртүкүс со-вет прокуратуранын бекен чы-лын демделген турар. Ол үе-нин ийитине прокуратура ор-ганын адалдыг өртүктү эртен.

Совет прокуратураның эр-тен өртүн хайгааран көргө-лө, социалисттиг хойлу-дурм болган прокурор хайгааралы-нын кол принциптерин, проку-ратура аппаратын тургузары-нын теоретиктиг үндөйлери ажиллап кылган В. И. Лени-нин өлүр-хевирин, оон генна-лыг хандыр көөр чоруту бисти мурунуска база катап туруп келер. Революсттиг хой-лу-дурм — социалисттиг ре-волюциянын чаалап алыш-кынынын. Совет күрүенин пролетариаттын аныг дай-шынарындан камгалаар бол-ган оларын удуралдыш-кынын базар чексептерин би-розон болуп, нитиленди со-циалисттиг буга эле тургу-зунга оон шиптирив сал-дарыг болурун ол доктаамал айткан. оон ролун беким ко-дүргөн.

Совет хойлу-дурмун чүрт-түн бүтү девискөргө ал-бан организациа черагын, ал-банын кижилери болган ки-жи буруу хажык чок сагы-рын, оон күсөлдөзүн хына-рын В. И. Ленин негеп турган. Хойлу-дурм күсөлдөзүн хайгаарар күрөө орман — совет прокуратура болуп деп, ол айттып турган. Ленинниң чыгыларын Коммунисттиг пар-тия амылдарга ботандыр-ган. Совет күрүенин Үн-дөзүн хойлу-дурм — ССР-ниң Конституциясында — хойлу-ларын хажык чок күсөлдө-зүнн дээр хайгааралы ССР-ниң Чингине прокуро-ратура дагыр деп шутт айт-кан. Прокторун ажил-чорук тургунге хойлу-дурмун күннү күсөлдөзүн чедип алыры болуп.

Совет прокуратура тургус-туган хүнүндө эгелеш, Ко-мунисттиг шиптирив удурту-лазы-биле хойлу-дурм са-гыларын хайгаарар, кем-херек үлгүдөргө-биле демисел ажилын илдепкени-биле чо-рудуп, социализм тургузуш-

Күрүнениң, нийтилелдин эрге-ажыктары дээр

күнүнү херээ дээр парти-нын болган күрүенин му-рунуга төлөпкө бараан болуп келген.

Чүртү индустриализа-а-рынын болган көдөө ажил-агыйн коллективизаа-рынын чылдарына совет про-куратура партинын Топ Ком-тединин салган сорулгаларын шиптириверине илдепкел дузалакчы, аны дайынынын беким кам-хайра чок демисел чорудуп, индустриализа-ция болган колхоз тургузуш-күнүн дугайында хойлу-ларын күсөлдөзүн хайга-аралын ботандырып, күрүе-нин болган күш-ажылын сагыла-чүрүмү быжыла-рынга улут ролду ойноан.

Ал-чүртүн Улут дайы-нын чылдарында прокурату-ра бодуну бүтү күженишкенин совет тымыл бекимлаарыне угандырып, хой-нитинин ко-рум-чүрүмү камгалаарыне, күш-ажылын хойлу-ларын быжылаарыне, шериг-албан-ныгларын болган оларын ө-бүдөзүн эргелерин, соци-алисттиг өнүч-хөргөнгин кам-галаарыне болган кем-херек үлгүдөргө-биле демисел ууган хайн үзгенин хой-лаарынын күсөлдөзүн хай-гааралын хандырып турган. Ол үдө дайын байлыгын дугайында хойлуларын кү-

сөлдөзүн хандырыгыче, Совет Армиянын болган шериг үе-түрүнүн чыгыларын чогур үе-тинде хандырыгыче ууган-дырган турган.

Совет прокуратураның ажилдакчылары социалисттиг хойлу-дурмун болган эрге-чүрүмү быжылаар дээр То-рөөн чүртүнүн мурунуга бо-тарынын хүлөөлгезин фронт-га болган тымыл шудурту күсөткенер.

Партия болган Совет чакы прокуратура органынын ажилын беким-биле үнелээн. ССР-ниң Дээр Социали-стиг Президиумун 1945 чылдын март 16-да үндүргөн Чарымын баугаар прокуратуранын 700 амыг ажилдакчыларын өндө-нөр болган медалдар-биле шаңдаан.

СЭКП Топ Комитети про-куратура органынын ажил-ын экижидер талазы-биле үе-нин чак негелдеринде дүш-күп доктаамал кичээлге са-лып келген. Топ Комитетин айткынынын баугаар 1955 чылда прокуратура органын ажилын эде тургузуш, ону кадар-биле быжылааны — совет прокуратураның ажи-лын организастаарынын ду-гайында Ленинниң идеяларын ботандырырга чутула үе-чаа болган.

Проктор хайгааралынын ажилын экижидер талазы-биле партиянын болган чакыт ап чорудуп турар хемчеглери Тыва АССР-нин прокуратура органынын ажилында үрөтүндөгиде салдарын база че-дирген.

Тыва Арат Республикага прокуратура органын 1935 чылда тургустунган. Аныг дай-шынары-биле демиселдин хе-рээне, республикага хойлу-дурм болган эрге-хөргө-лүгү быжылаарында, улустун эр-ге-чакырганынын эрге-ажык-тары камгалаар талазы-биле хемчеглери чорударыга ол база көкү ролду болган.

ТАР 1944 чылдын октяб-рыда Совет Эмелдезинин саста-вынга эки тура-биле киргени-нин сөөлдө, оон прокурату-ра органын совет прокурату-ранын принцип-биле эде тургустунган. Ол үдөн эгелеш бистин республиканын прокуратура органын тус-кай билгилг болган мерге-жилдиг кадар-биле быжы-латтыган.

Республиканың прокурату-ра органын эде тургузары болган прокурор байсаалга кадары-биле быжылаары-га, оларын шын ийили алы-рынга болган кижизинерин прокуратураның хоочун ажил-дакчылары О. Охемкин, А. Ла-ваз, К. Дам-оол, И. Бакулин

болган өскөдөр-даа күжүн болган билгилг харам чок бе-рин, төлөпкө улутун кириген. Партия органынын улут-тулазы-биле Тывада проку-ратура-байсаалга кадары өскөн болган быжыккан. Бие-ге амы эле дуржулгалыг, политика талазы-биле бышкан, беким мергежилдиг кадар ажиллап турар болган олар-нын 80 амы хуузу дээр тускай эртемниг, 90 хуузу коммунистер бооп турар. Про-курорларын болган бай-саакчыларын чарык кези он чыл амыг аштажыт.

Прокторуну улут дузалак-чылары Клавдия Федеевна Ба-ир-оол, Михаил Емельянович Грачев, Тес-Хем районун прокурор Дюк Сергеевич Ла-жы-Сеге болган оон-даа өс-көдөр прокуратура органы-нда чарык амыг чыл дү-жүлүгүдө үрөтүндөгиде, ак-сеткилг ажиллап келгенер. Ол ышак прокурорлар болган байсаакчалыг ажиллап турар ажилдакчылар улут дуржулгалыг эртеринен өр-ө-ренишаан, кем-херек үлгү-дөргө хемчеглери удуз хемчег алыр херекке хой күжүн бе-рин, кызымаккай ажилын көр-гүзүп турар. Оларга Бай-Тай-га районун прокурор Анай-

оол Тулуш, райпрокуратура-нын байсаакчалы Николай Чидаран, Кызылдин хоорай прокуратура-нын улут бай-саакчыны Монгуш Саган-оол болган Бин-Хем район про-куратура-нын байсаакчалы Зол Лобанова хамааржыр.

Республиканың прокурату-разын ажилдакчылары хойлу-дурмун сагырын хайгаарар болган кем-херек үлгүдөзүнн хемчеглери удуз де-мисел талазы-биле улут ажил-дыг кылып турар. Социали-стиг өнүч-хөргөнгин кам-галаарынын хойлуларын хажык чок күсөлдөзүн хайгаарар, колхозтарын ажил-херекте-рин быжылаарынын демок-раттыг үндөйлери хойлу баугаар сагырын болган күш-ажыл хойлу-дурмун, ажилы чоньарын эргелерин болган эрге-ажыктарын камгалаары-нын хойлуларын сагып база күсөлип турарын хайгаарар талазы-биле ажилче проку-ратура органын кол кичээлге-нин салып турар.

Хойлу-дурмун үрээр чо-румту болуурамын ууганган лекцияларын, беселелерин прокурорлар болган байсаак-чылар доктаамал чорудуп, ол дугайында сагыныгытат та-йылдыр чүдүдери паралага бижип турар. Ол дээрде про-куратура ажилдакчыларынын

И. МАХУШ. Тыва АССР-нин прокурору-нун ораманчымы.

ИДЕГЕЛДИГ КАМГАЛАКЧЫЛАР

Бистиң республиканың мурнуу кызыгаарында заставаның офицери Владимир Михайлович Еременко-биле үргүлчү доурай берген агып чыдар хемни өрү чоктап ор бис.

— Хемниң ол чарында бүүрелчин элсиннерин көрүп тур силер бе? Оон ыкый-ла Моол Арат Республиканың де-вискээр аялзэр. Бистиң кам-галакчылар турар де-вискээрлеринис бо талаа ийин — деп, ол чугаалады.

— Силер бистиң Тывага кээрлер мурнууда каяа чурт-тап турган силер? — деп со-нуургадым.

— Азов далайың кыдыны-га төртүтүнген мен. Ачам Ми-хаил Андреевич Камчаткага шериг албанын эрттирип, бис-тиң чурттувустуң далай кызы-гаарларын камгалап турган. А менден кеш хар улуг аным Николай ССРЗ-ниң мурнуу кы-зыгаарында албан эрттирип ту-рар. Ачавыстың чагыын өзү-гаар бистиң өг-бүлениң эр ки-жилери шупту кызыгааржы-лар болган. Бо заставага кээ-римниң кыйгырын өзү-гаар кызыгааржы болур күзө-лимни илереткеш, Москвага тускай өөредилгени эртим, а ан кызыгаар шерининиң учи-лицине киреринге белетне-нип турар мындагы мен — деп, бодунуң дугайын ол депчулап чугаалады.

Лейтенант кызыгаарга кел-геш ийи чыл хире болза-даа албаныга шуут чачынкан, кызыгаардан шөлзөп чана бергеш ийи неделя хире аалына тургаш дедир чанын-сай бээр кижилериниң бирээзи.

— Дүү тейиниң мырында бистиң заставасы турар. Ам кеш-ла минута болгаш чеде бээр бис — деп, ол нугалааш уламчылады. Бөгүн бот-тыын-гыр уран чүпү болгунуңуң бе-

летмели болур чүве. Ону мээң кадайым Галя удур-туп турар. Красноярск хоорайга чурттап тура телеви-зор заводунга ажылдап тур-ган уруг-биле таныжып алгаш, өг-бүлениң апарган мен. Ол база-ла кызыгаарга чаңчыга берген. Дайынчылар-биле нады ырылап, танчылап турда эрес кижи.

Застава. Кирер эжинки де-журный ажыдыкан соода, үш шилиндек аъттарын мунган оолдар лейтенантның мур-нунга келгеш:

— ССРЗ-ниң кызыгаарын камгалаарынча кирерин чөл-шээрер, эш лейтенант! — деп илеткеди.

— Төрзөн чурттувустуң ыдыктыг кызыгаарын кам-галаарынча кирерин чөлшээр тур мен — деп, ол харылаар-га демги оолдар хемни өрү маңадып-ла кады.

— Хайгааралче баар дайын-чылар-дыр. Бо шакта сол-чур умурлуг улус бар чү-ве... — деп ол немең кады.

Застава начальнигиниң бол-гаш ораканчызының бичин өрзөли. Владимир Еременко ында кызыгааржыларның амьдырал-чуртталгазын, ал-бан хүлээлгезин камчаар эр-тирип турарының дугайын кү-зелдин-биле чугаалап берип ор.

— Бистиң мында кызыгаар-жы оолдарың дугайын чуга-лаар болза хай шак-че херек. Ынчангаш эң тергин дайын-чыларын силерге та-ныштырайын. Комсомол органи-зациязының секретарының ораканчызы Иван Орлов, Киров областан келген дайынчы, повар Нико-лай Трифанов, кызыгаар ыт-тарының башкарыкчысы Вла-димир Королев база өскелер-даа политиктиг болгаш дайын-чы белеткедиг тергиннерин-ге чоргаарланыр бис. Оларга бистиң заставаның оолдары

деңнежир дээш өөренип, ажылдап турарлар.

Ленинчи өрзөлчө баарын ол чалады. Ында бир столаа солуннар болгаш журналдар чый салып каан.

— Бистиң заставаның бир эки чаңчылы болза, халажып чанар хуусаазы келген оолдар чаа келир дайынчыларга со-луннары болгаш журналдар-ны чагыткыш, белек кылдыр арттырып каары ол. Бо жур-налдары, солуннары чаа келген дайынчыларга хүлээди берген чүве — деп тайылбыр-лады.

Ол застава Тываның де-вискээринде туруп турар застава-ларның дээрлериниң бирээзи.

Ында дайынчылар болгаш ко-мандирлер тус черниң чуртта-чылары-биле сырый харылзаа-лыг ажылдап, кызыгаар чур-мун сагыыр дээш шийтирилг демиселди чорудуп турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

УСТУНДЕ ЧУРУНТА: — по-литиктиг болгаш дайынчы бе-леткедиг тергиннери анаа дайынчылар Сметанин биле Дорожкин.

АДААНДА ЧУРУНТА: кызы-гааржылар (оң таладан) Кара-сал, Бызов, Ложкин олар хай-гааралче үнериниң мурнуу ча-рымында.

Специалистиң сүмези

КУКУРУЗА ШӨЛДЕРИН ЧЕМИШЧИДЕРИ

Бистиң республиканың чер амыл саймаан бүгү зона-ларында кукуруза көчүтү эки чүпү турар. Мурлакчы амыл-айлар кукурузаның ногаан массазының бедик дүжүдүн чедип алышкан, ону өстүр-үрүң аргалары быжым-биле шийткээди алган.

Кукуруза бодунуң үнеринге өске көдээ амыл-агый куу-гузатарындан артык ичээл-гейин негеп турар. Бир эвес оон негелдерин күөсетпес болза, агаар-бойдузу эки чы-лын белин кукуруза кууду дү-жүтү бээр.

Кукуруза тарымр шөлү шийип алырда, оң агрохи-миктиң характеристиказыне көз кичээлгейин салыр херек. Шийтирилген шөл бедик үнүш-дүжүтүтү болур ужу-руг. Хоразуун үнүш-дүжү-түг болуру мында органиктиң бүдүмелиң (гумустун), үнү-теринң амылдар хоолузу чүүдөлеринң хемчээлден хамаарып, Оон аңгыда, ку-куруза хоразу элдингилери-ниң аразында химиктиң уу-дурлар харылзаага болгаш хор-азуунуң кукурузуунуң хем-чээлге улуг негелдеги.

Шийи агротехниканың сагымы, хоразуеде химиктиң бүдүм-елдеринң арбын белин эмия эрттир кукуруза шөлүн ку-курузаның ногаан массазының бедик дүжүдүн алырда, кукуруза ба-гай үнер. Кара кукуруза хоразуунуң Тываның де-вискээринде барык-ла чок деп санап болур. Ак кукуруза хоразуунуң элзэн көвей.

Кукуруза тарымр шөлү шийип алырда, хоразу-нуң үнүш-дүжүтүтү тодара-дырда, химичидилгениң эле-темазы ам-даа сайыраваан болгаш, олар хоразуунуң элзэн кезини ажылдап турар. Ын-чангаш суперфосфатты черни хоюглаарының муруу ча-ртында гектар бүрүзүңге-ле 1,5—2 центнерни чажар ужу-руг.

Дуржулга станциясында ку-куруза тарымр кылдыр тус-кыйлаттыган шөлдерде ал-дынган хоразу авиалатери ук чериниң гектар бүрүзүңге 300 центнер ногаан массаның дү-жүдү азынмасы дээрин көрү-гүскен. Чүге дээрге, ол шөл-дериниң үнүш-дүжүтүтү кууду-тур. Шөлдерге органиктиң болгаш минералдыг химичи-дигени төгериниң херектиги бо фактыдан көрүп болур.

Кукуруза тарымр шөлдерге азоттук болгаш фосфортуң че-миничидилгени нады тогери улуг ужуруткалыг. Гектар бүрүзүңге 60 кг азоттук, 40 кг фосфортуң химичидил-гени төгкөн шөлүң гектар бү-рүзүңге-ле 328,5 центнер но-гаан массаның дүжүдү алды-ныр. Хемичидилгени төгкөн шөлүң бир гектары чүгө 265,6 центнер дүжүтү берген.

Хоразуе фосфор хой-даа болур болза, амык үнүштер-ге ол чедиптес. Чүге дээрге, анык үнүштеринң дамыл эле-темазы ам-даа сайыраваан болгаш, олар хоразуунуң элзэн кезини ажылдап турар. Ын-чангаш суперфосфатты черни хоюглаарының муруу ча-ртында гектар бүрүзүңге-ле 1,5—2 центнерни чажар ужу-руг.

Дуржулга станциясында ку-куруза тарымр кылдыр тус-кыйлаттыган шөлдерде ал-дынган хоразу авиалатери ук чериниң гектар бүрүзүңге 300 центнер ногаан массаның дү-жүдү азынмасы дээрин көрү-гүскен. Чүге дээрге, ол шөл-дериниң үнүш-дүжүтүтү кууду-тур. Шөлдерге органиктиң болгаш минералдыг химичи-дигени төгериниң херектиги бо фактыдан көрүп болур.

Кукуруза тарымр шөлдерге азоттук болгаш фосфортуң че-миничидилгени нады тогери улуг ужуруткалыг. Гектар бүрүзүңге 60 кг азоттук, 40 кг фосфортуң химичидил-гени төгкөн шөлүң гектар бү-рүзүңге-ле 328,5 центнер но-гаан массаның дүжүдү алды-ныр. Хемичидилгени төгкөн шөлүң бир гектары чүгө 265,6 центнер дүжүтү берген.

Одентки чазы төгериниң багай талаалары чүгө ол эвес. Кукурузаның дамылдары

азоттук, фосфорну, калийни чүгө өдөк илз бергенде шийткээди алыр. Чазы тө-кен өдөк дораан-на ирп чет-тикпес, «мынчангаш үнүштер-ниң өдөр үнериниң ийги чар-тымыда ажылдаптырар.

Августа, сентябрың баш-тайгы чартымыда төгкөн өдөк кезир чакна чедир ирп каар болган. Кукурузаның өзүп үнеринге чедир химиктиң бү-дүмелдерин берип эгетээр. Оон аңгыда хоразуе күзүп төгкөн өдөк хоразуунуң сүт-режimini эңиктиң, күскү-кышын болгаш эрте-чакны үстериниң ол-шымгы бодунга сиңирип ап турар. Ол дээр-ге бедик дүжүтүтү магадыла-лыр.

Часкы үеде өдөкти чүгө сугаттыг шөлдерге төгери амыктыг. А бир эвес чазы төгөр апарза, мыдыг шөлү чериниң кыры эрипир билек, чазын эрте аңдарары чугула. Черил эрте аңдарарга, оң ол-шымгы агаарже үнү чегтик-лейн, хоюлаттыма берген хор-азуунуң алаанта артып калыр.

Шөлге төгкөн өдөкти аң-ды-биле черте хоулу аң-дарга эки, чүге дээр, ол тава-рылгада өдөк аңдарып бар-гаш, таңгыда шыгы көвей хоразуе дүжөр.

Одентки чазы төгериниң багай талаалары чүгө ол эвес. Кукурузаның дамылдары

ДЕЛЕГЕЙ бо хүнжерде

ФИДЕЛЬ КАСТРОНУҢ АЯН-ЧОРУУ

СОФИЯ. (СЭТА). Кубаның Компартия-нын Төп Комитетинин Бирги секретары, Революстуг чазактын Премьер-министри Фидель Кастрога баштаган куба партия-чазак төлээлери Болгарияга албан ужурун-да аян-чоруун дооскаш, май 26-да София-дан Румиыяга аъттаныпкан.

БКП ТК-нын Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Жив-ков болгаш албанын өске-даа кижилери, а ол ишкеш хой-нитиниң төлээлекчиле-ри оларны Софияның аэродромунга барып үлөп кааннар.

БУХАРЕСТ. (СЭТА). РКП ТК-нын болгаш РСР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң чалаа-нын өзүгаар Кубаның Компартиязының ТК-зынын Бирги секретары, Революстуг чазактын Премьер-министри Фидель Кастро Рус май 26-да Бухарестке албан ужурун-да аян-чорук кылып чедер берген.

РКП-нин Чингине секретары Н. Чаушес-ку, РСР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң дар-газы И. Г. Маурер болгаш албанын өске-даа кижилери Ф. Кастро аэродромдан уткуп алган.

Допчу медээлер

ПРАГА. БКП ТК-нын Секре-тарнадының кежигүңү, БУР-нуң Улуу хуралының Дарга-зы В. Бонев баштадыр БУР-нуң Улуу хуралының төлээ-лери ЧССР-ниң Федералдыг хуралының чалаанын өзүгаар албан өзүзүңүң найыралчы аян-чоруун кылып, Прагада чедер берген.

РИМ. Италияның Коммуни-ст партиязының Төп Комите-динин болгаш Төп контроль комиссиязының элчегинг пасуну бо чылдың май 29-та болур. Бо дугайында ший-тирин ИКП-ниң удуртугазы-ның хуралында хүлээп алган.

Пленумуң хуп чурумунга дараазында айткылары кы-рар:

1. ИКП-ниң Политбюро ке-жигүңү А. Наттың «Май 7-де соңгууда сөөлүде ИКП-ниң инициативаы болгаш демисе-ли» деп темага илеткел.
2. Партияның удуртуку ор-ганнарында кадрларын таа-рыштыр тургузар дугайында ИКП-ниң Чингине секретары 3. Берлингүрүң чугаазы.

РИМ. Италияның Пролетар-жы чазыг элтиң социалист партиязының ТК-ның үш хуп тургузчулук пленуму бодунуң амылдан дооскан. Пленумуң киркнчилери Италияның Коммунист партиязы-биле Италияның Пролетаржы чазыг элтиң социалист пар-тиязының каттыжар дугайында шийтирин хүлээп алыр-даа партияның оона съезди-ниң бо чылдың июльда чы-кадыр дугайында шийтирин бадылашкының хой нуруу-зу-биле хүлээп алган.

ДЕЛИ. Индияның дамыкы садмы министри Л. Н. Мишра дүжүт-чиг-эттиң талазы-биле иштиңи садмын национали-заастаар деп чазактын шийти-риниң дугайында парламенте чарлаан.

(СЭТА).

Ю. ЦЕДЕНБАЛДЫҢ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫНЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРН ТК-нын Бирги секретары, МАР-нын Министрлер Чө-вүлелиниң Даргазы Ю. Цеден-бал дамыкы чурттар-биле найыралдыг болгаш культура ха-рылааларының Совет нити-

ледер Эвнелиниң база Совет-моол найырал нийтидлинин төлээлерин хүлээп алган.

Совет төлээлер Моол-совет найырал нийтидлинин (МСНН) V съездинин ажи-

лынга болгаш ук нийтидлин тургусканын бээр 25 чыл болганын холбаштырган ба-йыралга кыржип чорган.

Ужуражымшкын чүректин ханыннан, хүндүткеллиг өзүга бооп эрткен.

ПУР биле ГФР-ниң керээзин бадылаан

ВАРШАВА. (СЭТА). 1970 чылдың декабрь 7-де Варша-вага ат салган керээ — бот-боттарының аразында харыл-заалары экижидериниң үл-дешинериниң дугайында Польша Улуу Республика биле Германияның Федератив-тиг Республиказының аразы-га керээни ПУР-нуң Күрүне Чөвүлели күштүг кылдыр ба-дылаан.

ПУР-нуң сейминин дамыкы херектер талазы-биле ко-

миссиязының болгаш хоойлу-жууду айткыларынның талазы-биле комиссияны каттышкан хураалында чү-вө чугаалап, дамыкы херектер министри С. Ольшовский: Москва болгаш Варшава керээлериниң амы-дыралга күштүг бооп эгелээ-ни дүшкүрүтүп чорукту ча-вырдыларынча, күрүвнелер аразында харылзаалары эки-жилди, кады ажылдажымшкын калбартырыча улуг бурун-

гаарлашкын болур деп ме-дегелзэн.

Айымл чок чорук болгаш кады ажылдажымшкын айткы-ларын талазы-биле нити-европа чөвүлел хуралын чымдылар саваалды соци-алист чурттар үндүрген бол-гаш оон Европаның күрүвнел-риниң хой кезин дегелзэн, ыч-чаштап ону чымып, эрттире-ринге бо керээ база боттут арганы берип турар деп С. Ольшовский демдегелзэн.

АТ САЛГАН

БЕРЛИН. Май 26-да ГДР-нин Министрлер Чөвүлелиниң бажыныга ГДР биле ГФР-нин аразында транспорт дугайында керээге ат салышкыны бол-

ган. ГДР-нин Министрлер Че-вүлелиниң чанында статс-сек-ретарь М. Коль болгаш ГФР-ниң Федералдыг канцлеринин албан черинин статс-секрета-

ры Э. Бар олар ук керээге ат салганнар.

Оон соонда М. Коль болгаш Э. Бар олар медегелдер кыл-ган.

(СЭТА).

БҮГҮДЕНИҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Де-мократтыг болгаш республи-каның партиялары сенатта баштыгылар М. Мансфилд болгаш Х. Скотт олар Москва-га совет-америк дугуржулгага ат салганын бадыткаарып ора-данганнар.

Москвада чугаалажымшкы-нарын киржикчилери «элзэн чедипкиниң» бооп турарын М. Мансфилд чугаалаан. Ын-чангаш дугуржулгага ат сал-ган чорук «бурунчаар улуг базым» бооп турар-дыр деп республиканың баштыгы билдирген. Стратегия-ны кызыгаар-лаар талазы-биле чугаала-жымшкыларда мыдыг бурун-гаарлашкын «ийи чурттуг аразында харылзааларга дү-шкүрүтүп чорукту чавырдыл-ларыга чедирип болур» деп, ол корреспонденталарга че-угаалаан.

Конгресте эң-не консер-вативтүг күштериниң төлээлек-члери сенатор Голдуотер бол-гаш төлээлекчилер налатазы-ның кежигүңү Эшбрук олар президент Р. Никсоннуң Со-вет Эвнелинде аян-чоруун шүгүмчүлөп чүве чугаалаан соонда Мансфилд болгаш Скотт олар боттарының ы-

дыг медегелдерин кылганнар. Москвага ат салдыган ду-гуржулгалар Каттышкан Штаттарның эрге-ажымта-рынга дүшпейи турар деп олар Голдуотериниң талаа-чылары бадыткаарып ора-данганнар.

Президент Р. Никсоннуң Совет Эвнелиниң удуртукчу-лары-биле чугаалажымшкы-нарын баштайгы түнөөле-ринге дык хой конгресте-лер байыр чедирип турар. Чи-ноэ, республиканың сенатор Д. Лотте доктандыр турар бой-чу чүдүлдерин камгалаар та-лазы-биле кады амылдажым-шкын дугайында СССР-ниң чааа-биле Каттышкан Штаттарның чазактын аразында дугуржул-гага ат салганын сепкил ха-нышкыны илергейтээр.

Москвага совет-америк ду-гуржулгага ат салганын АКСИ-ның специалистери бол-гаш эртемденери база-ла чүдүлдүзүңүп турарлар.

Аэроавтика болгаш космос делгемин шийчелериниң та-лазы-биле национал эргел-дин директору ораканчы-а Делл Майер «америк бол-гаш совет космос корабльде-риниң космосу ужуражыр бол-гаш туттуп, харылзажыры

космосту шийчелээр талазы-биле кады амылдап кылган программа өзүгаар орустар-биле кады амылдаарыныска дык улуг аргалары амылди турар» — деп, медегелзэн.

Космосту шийчелээр, ший-гелдиң алыр талазы-биле Кат-тышкан Штаттарның болгаш Совет Эвнелиниң кады кыл-дыр күжөшпикчилериниң дугайында дугуржулга «ийи чурттуг космос шийчелээр та-лазы-биле программаларыга улуг үч-чад болур» — деп, НАСА директору ораканчы-а Делл Майер «лоу медегелзэн.

Совет болгаш америк космос корабльдерини ужуражым, харылзажырының талазы-биле кылдыр дөң дугуржулга ужу-душкуну космонавтикамы хөгжүдүргө эң чугула бо-лушкун бооп ужураг деп «Аполлон-10» корабльдиң эки-пакының командирин полков-ник Томас Стаффорд СЭТА-ны корреспондентинге ме-

дегелзэн. Ынчангаш америк космонавтар ам улгавас аме-рик-совет талааларың космос-ка кады ужудушкунунарын киржикчилери болуп, нити сорулга талазы-биле кады амылдар, алаар дээринге илзеп турар деп Стаффорд чугаалаан.

«Аполлон-12» корабльдиң ужудушкуну киржикчилер капитан А. Бин боттарының профессионалдыг мергелжилг болгаш бистиң кайтамчыктыг професиялыска бердигенин чагыс эвес улаа бадыткаан совет космонавтар-биле кады ужудушкунга киржип аме-рик космонавтарга аас-кежин болур ийик деп чугаалаан. Ынчангаш мыдыг ужудуш-кун болза бистиң бо дамыкы планеталыска коюа-хөлбө ту-рар улус — америк болгаш со-вет ужуражыры аразында бот-боттарын эки билчиринге база улуг ужуруткалыг болур деп бодар мең, — дээр.

ЛАОС. Лаостуң Улусчу хосталга шерин дайыныга согууш-кунарын күштөлдирип турар. Баловен деп черниң барыын талазында хөдөлүп турар патриоттар улуг чедишиниң бооп турар. Оон түнөөлени лаос патриоттар Пакседин 20-ле километрге чедер Банлаанга деп шериг базанын элел алганнар. ЧУРУНТА: Улусчу хосталга шериниң дайынчылары дү-жүр аткан самолётту көрүп турлар.

ВИА — СЭТА-ның фотоу.

Тыва литератураның болгаш уран чүүлүн хуннери

ХӨГЖҮМ ҮНҮ ДИҢМИРЕП ТУРДА

«Искра» колхозтук. Күлтура байыны, чыгышан чон залды дола берген. Симфония оркестринин оюн көргүзүү эгелер берди. Ол хире хой кичи киржикчилер улуг оркестр моод мурунда маана ойнал турганым кым корген боор. Тыва композиторларын музыка чогаалдары-биле чергелештир классиктик музыканың суралгы чогаалдарын оркестр күөсөдип тура.

Телевидение болгаш радио комитетинин симфония оркестри, күлтура хуннеринге белгелесди аки чоруктагы эскерип, болтур Олар күөсөдип чогаалдарын таарыштыр талаш. Ыдыа тыва композиторларын музыка-биле чергелештир суралгы композиторларын ажилдары база кырып турар. Оркестринин удурткучулары В. Ток, Р. Ахметжанов база чере аки ажалдаан деп салап болур-дур.

Оркестр-биле кады смена мастерлеринин концерт күөсөдөдөр чон согурун көргөн. Оларын чер болганга өөршүлүгүтүк ач келген. РСФСР-нин алдарлыг, Тыва АССР-нин улустун артизи М. Му-

зуктук, Тыва АССР-нин алдарлыг артизи В. Монгалбинин база анык артист М. Солун-оолдун «Мадинавага болган куд» деп шилде ууздугун корукчулар үнелээ. Ыраажы Ө. Таспаантинин күөсөдөдөр селкил ханын дыңдааннар.

«Искра» колхозка болган концерт соода колхозка партия организациязынын секретари С. Хертек артистерге, хогжум-чүгөртө өөрү четиригенин илереткен. Писовтер дург чечетерин оларга тудускай.

Чогаалчылар С. Сарыг-оол, О. Сувакылт болган М. Кенин-Лопсан олар Йаеке чораш, ук колхозтук малчыны Ховалыг Садар-оолдун аалыга барып, хойжунуң ажал-инин согурунганнар. Ол бо чылын чус баш хойга ояаштыр 90 хураганым ажал доруктурар күдүлөгөнг турган, ову чус хураган кылдыр ажыр күөсеткен. Малчин хой бурзугуңен 25 кг. дүктү кырган алыр хүдээлген.

М. СЕВЕН.

Чөөн-Хемчик район.

Чурукта: Тыва литератураның болгаш уран чүүлүн хуннеринге киржи чорашан «Саян» ансамблдин бөлүк артистери.

С. Феоктистовтун фотосу.

ЧОНУНГА БАРААЛГАЛ

1930 чыл. Тывага күлтура революциянын эгиз. Чогу-на кичан Гандишын Бай-Хаак суруга баштайгы школа ачылган. Володя Монгалбинин өөршөр дон изил күөсөдип келген болган. Калы ойнарар орус өөршөр Володянын тапшыларына, дошпууларынга, ирлаарына өөршөдип калганнар.

1935 чылда Володя Кызылдың катышкан школазын уран чүүл салбырыга өөршө кирген. Анаа шилге, хогжуме ойнарар кылдыр өөршөдип, уран чүүлүн тыва ажалдакчыларын белеткээрине улук кичотейин салып турган.

Монгалбин ол салбырга өөршөдип турган. В. Кен-оолдун «Хайран бот», «Эки хун», «Маны-Кара» деп шиллеринге ойнал эгелер берген.

1940 чылда Кызылга хогжум-шыл театры ачылган. Владимир Монгалбин театрын артизи болуп ажалда берген.

ЯКУТИЯДАН ААЛЧЫЛАР КОСМОНАВТАРДА

Якут АССР-нин Москвада эртин турар литература болган уран чүүл хуннеринин киржикчилери — бир болук артистер, музыкантылар, чогаалчылар космонавтарын Кызылдың хоорайына чорашаннар. Ыран-уак черини төлөөкчелерин хоорайына, гашке кирер хаалга аксанта ужудукчу-космонавт, генерал-майор А. Г. Николаев, пол-

ковниктер Г. С. Шойн, П. Р. Попович олар барып уткуп алганнар.

Аалчылар Төрөн чуртун алдарыг огу Ю. А. Гагаринге турсаалга чектерер салган. Оон соода олар космонавтар музейинге чорашан. Ю. А. Гагаринин ажилдар кабинети дегендер, өртөмчөй чакырыкчыларын алдарыг болууну дугайын чугаалап турар материалдар оларга дыка солун болган.

Сонгу черин төлөөкчелеринге ужудукчу-космонавтар А. Г. Николаев болган П. Р. Попович олар байыр чедирген. Республиканың Дээди Советинин Президиумун Даргазы А. Я. Овчинникова

бөгүгү Якутиянын дугайын чугаалаан.

Якутиянын уран чүүл мастерлерин Сылдыстыг хоорайын чурттакчыларына болууну улуунуң национал херини культураны таныштырган.

Д. ЛУБЯКИН. Сылдыстыг хоорай. (СЭТА-нын корр.).

КУРҮНЕНИН ӨМҮНЭЗЗИНДЕН

намында берге-де сос. Ыччал-даа Михаил Емельянович алда турганнар. Улатпаанда партиянын пүтүрүшү-биле комсомолчу Грачевту юридик ботурак школага чоруткан. Ийн чыл ыдыла-да эркен, школа-да дооскан.

— Хабаровск, Приморск крайларыга болган Тывага боор күөздөдүгү кымарыл? — деп, Ывандын прокуратору-рашын төлөдү доошукчулардан айткан.

— Чаа, солун черге ажалдаа «кандыг боор» болган: — Мен Тывага барып ажалдаан тур мей, — дээн.

Оон ол күрүени чыгыс болуке өөршөп турган беш кичи дөткөөн Анык юрист дөртөн чеди чылда Кызылга келген.

— Кызылга келиримге, мени Токжуну район прокураторуна кырып, хайгыткан, фронтке эки тура-биле чоруткан. Алар-тескт шерип-кайгычым болуп, Москва калмалыгына кирешкен. 1942 чылда 39 гвардийин алыгы дивизиянын составына Сталинград камгалагына кырып, эрестиг чоруп орта көрсөккен. Хоорай дөшт болуп турган тулушук-кунга үш ай улаштыр оон мурунку одурууна дайыма келтирчү, чүтү көрбөз, чүтү чүгө таварышкан дээр. Анаа ар балыкташкан, госпиталга үр үш эртирген. «Септетини» алган, база-ла катап фронтке эки келген. Дыгыш-кырыккан ажал салдат Михаил Грачев Воронеж, Ворошиловград, Харьков, Полтава областтарын дөткөзүр, оларга дайыма келген, оларын тоотурунга баа кырышкан. Дөшт Коз комсомолчунун өөршө четтирешкенин перекетке бижишкен ам турсаалда болуп артып калган, ову ол намын калаалап чоруп. Оон хоорая Кызылдың ордон каастан турар. Соолуг катап ар балыкташкан, дайыш толуңен эл көр ужурга таварышкан. Бо улаада өмчө чартык чыл хире чыккан, үгөн.

Ивандын. Ол хире анык

Даттын өткүт үнү бар бе? Чагаалайыр бижи бар бе? Даттын көсү кара бар бе? Чаап чорупуу сүзү бар бе?

Дээкиндир тараа тарымар Делгем хову ортузунда Шолде-Тейин көөрүмге, Шолдун ээи кыян дег-дир. Шолде-Тейин үнү дээр, Шолда кыстар ыдым-дир. Шолде-Тейин бижи дээр, Чалын тараан алыстар-дир. Шолде-Тейин караа дээр, Чалыларда сайгылаан-дир.

Шолде-Тейин сүзү дээр, Чалыраагы кымыл туу-тур. Шолде-Тейин адамы Бора-Тайга болу дег-дир. Шолде-Тейин адамы Болуш дивес Хемчик дег-дир. Шолде-Тейин күжү дээр, Дадай дивес чалылар-дир. Шолде-Тейин үлөзү —

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

СССР-НИН 50 ЧЫЛЫНГА АЛДАР КЫЛДЫР БОТ-ТЫВЫНГЫР КИНО УРАН ЧҮҮЛҮНҮН ФЕСТИВАЛЫ БОЛУР

ВЦСПС, СССР-нин Күлтура министрствозу, Совет Армиянын болган Шерг-Далай Флорунук Политиктин Кол эргелел, СССР-нин Кинематографистер ажилынын баштаар чери СССР-нин тургусту-ганынын бээр 50 чылынга

ОЛИМПИИ СТАДИОНУНГА ФУТБОЛ МАРГЫЛДААЗЫ

МЮНХЕН. (СЭТА). Олимпий стадионун ажилтыван хулуке алаа Геризиянын Федеративтик Республикасынын болган СССР-нин шилде-дек командаларын эл хуу-нуң ужуражыкчымы болган. Анаа пөдүтү элери — 4:1 салыг кылдыр удуу алганнар. Бистин спортсмен-перивистин чартыг салып Колотов кийр төккен.

Садып алыкчылар, силерге!

Кызыл-салыгын № 13 магалин (Восток) дарааыла баранарынын салып алырмачы чонун чаап тур:

херожен болган ар улустуң 44-тен 54 чедир размерин, кылы-бүрү өңүг жакеттери, орто 26-дан 35 рубль чедир.

херожен болган ар улустуң 44-тен 52 чедир размерин джемперлери, орто 16-31 рубль;

дүктөп кылган платье-костюмер, размери 46-50, орто 57-68 рубль;

Кремлевден дараан 44 размеринг платье-орто, орто 50 рубль;

херожен болган ар улустуң 44-тен 54 размеринг

ШАКТАРЫ САДЫП АЛЫНАР!

№ 41 магалин «Детский мир» турган, Кочетов кудумчуу, 62 ала-бүрү хол шактары салып турар. «Полет», «Ракета», «Восток», «Слава», «Заря», «Чайка» болган өске-да шактары оон садып ал болур. Өйүңе болган биче хемээдиг оон шактар боттары чыгар дыматтынар, кончук бижи, суг, доозу болган анык өтөс тынгары.

«Полет» орто 45 рубль, боду дыматтынар.

«Ракетаны» орто 28 рубль, адым-биле чыгарылаан.

«Восток» орто 32 рубль, кончук бижи.

Михаил Емельяновичин бо чугааында ап көөргө, оон амыраат эркен оруу, партиянын мөзүштары, үргүлчү өөршөп чоруп эки чачымы анык өтөс үлөтөр-чичек болуру чугаажок.

О. ИРГИТ.

телевидение

МАЙ 28-ТЕ МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылалар программа. 12.05 — Метелер. 12.10 — «Бөгүн — Кызыгааржынын хуну». Кызыгаар ширте-ринин начальниг генерал-полковник П. И. Зыряновтун чугааы. 12.30 — Школачыларга. «Билгелер байырлыг». Театржытка көргүзү. (Математика олимпиадынын түн-пел дамчыдылалар). 13.30 — Школачыларга. «Будильник». Минскиден дамчыдыла. 14.00 — «Калдыкыла». Эрте-тайм-бырлыг программа. «Урутар чевенелгелерин чал продукт-тары». 14.30 — «Бөгүн — Хемчикин хуну». СССР-нин дим-ия үлөтүрүчү министр Л. А. Косталов дамчыдылала кырып турар. 15.00 — 15.10. Чапар. 15.10 — «Делегей програм-ма». 15.40 — «Интердугу помчулалар». Марк Твен. «100000 фунт стерлинг өртөктик банк билеги». 16.10 — «Ал-ло, таланттарын дикси тур би!». 18.00 — «Ее». Информас-тыг программа. 18.30 — Уран-чечен телефильмин баштайгы үндүрткөз. «Свеаборг». 2-ги сериялар.

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Мультфильм. 19.55 — «Бөгүн — Кызыгааржынын хуну». Дамчыдыла. 20.25 — «Застава ыраан тур». Филм-кошпөр.

МОСКВАДАН

21.10 — «Пиратин оттары». 22.00 — «Кино ала-чоруктарынын клузу» 23.00 — 23.30 — «Ее». Информастыг программа.

МАЙ 29-ТА.

КЫЗЫЛДАН

20.00 — Телемедалер (орус дылга). 20.15 — «Каспийдин өт-лү». Телефильм. 20.30 — Телемедалер (тыва дылга). 20.45 — Уруларга филм. «Шунтуун биллип алыскап тур мей». 20.55 — Чарлаалар, рекламалар.

МОСКВАДАН

21.00 — Информастыг программа. 21.30 — Концерт. 22.00 — Литературдуг помчулалар. К. Паустовский. «Адым роа» деп тоожудан үзүлдү. 22.30 — «Ее». Информастыг программа. 23.00 — 00.45 — СССР-нин футбол талаа-биле чемпионды «Зенит» (Ленинград) — «Динамо» (Киев). Ленинградтан дам чыдыла.

районнарда 12-17, аркашна-рыпта — 19-23 градус ты-лым.

Кызылга бүргө, хат-час болбас хун болур. Барым улавышкылыг хаттыг дүргөни секундда 7-12 метр чедер. Агаарнын температурасы 18-20 градус чыгыт болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Онтирига болган ужураалар» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Уш мушкетер» 10, 13.30, 16.40, 20 шактарда. «ВОСТОК»: «Козумб» хемелен оон 11, 13.30, «Далай ыры» 15.40, 19.15. «Ылашкынын чарам» 17.30, 21 шактарда. «ПИОНЕР»: Мультфильм 9.20, «Күзөл» 13.30, 14, «Кабриола» 16.50, «Ылашкы дегерлери» (1-ги, 2-ги кесктер) 17.50, 20.30 шактарда.

МАЙ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Метелло» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 21 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Кабриола» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда. «ВОСТОК»: Киночымын 15, «Уш мушкетер» (1-ги, 2-ги кесктер) 16.30, 20 шактарда. «ПИОНЕР»: «Күзөл» 9.30, «Онтирига болган ужураалар» 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.20, 21.10 шактарда.